

Предраг Ђ. Бајић^[1]

Универзитет „Унион - Никола Тесла“, Факултет за спорт, Београд

УДК 316.472.4:077(049.32)

316.77:077

Друштвени живот у дигиталном добу

Мери Чејко: *Суперповезани: интернет, дигитални медији и техно-друштвени живот*, Издавачка кућа „Clio“, Београд, 2019, стр. 312.

У 21. веку су стасале генерације које ни не памте „аналогни свет“, а исти често делује толико архаично чак и „дигиталним придошлицама“ (*digital immigrants*), о којима је говорио Марк Пренски (*Marc Prensky*), које су морале да се прилагоде ономе што је саставни део живота „дигиталних урођеника“ (*digital natives*). Готово невероватно, са становишта људске историје и имајући у виду брзину промена, делује чињеница да је прошло тек нешто више од три деценије од тренутка када је Тим Бернерс-Ли (*Tim Berners-Lee*) представио Веб (*World Wide Web - WWW*). Интернет је доживео огроман успон, прво као информативни медиј - „за читање“, а потом и медиј на којем корисници остављају безброј њихових садржаја, персонализованих, креирају их и међусобно интензивно комуницирају, посебно путем друштвених

[1] predrag.bajic@fzs.edu.rs

мрежа. Све то чине и на начине који су далеко од раније контролисаних протокола, о чему говори и Мануел Кастелс (Manuel Castells) кроз појам „масовне самокомуникације“ (*mass self-communication*). Такође, људи су постали „мултитаскери“, обављање више радњи у исто време је уобичајени део свакодневице, уз питање које се намеће о томе да ли се на тај начин задовољава и квалитет или једино квантитет - и у којој мери је то, уопште, неопходно.

Како год да данас користимо интернет, чињеница је да смо на глобалном нивоу повезани као никада у историји или - „суперповезани“, што је израз који је искористила социолошкиња Мери Чејко (*Mary Chayko*) у студији која је објављена у Србији у 2019. години (превела са енглеског језика Јелена Петровић, издавачка кућа „Clio“ - едиција „Multimedia“, 312 страна), а која носи пун назив „Суперповезани: интернет, дигитални медији и техно-друштвени живот“ (*Superconnected: The Internet, Digital Media, and Techno-Social Life. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.* - први пут је објављена у 2016, а на српски језик је преведено издање из 2018. године). Већ у првом од десет поглавља, под називом „Суперповезаност“, ауторка говори о парадоксу овог појма, као и о другим терминима из наслова, самој технологији, посредовању и ширењу информација, као и о социјалности. Са једне стране, често се подразумева како је цео свет електронски повезан и како то има бројне импликације на разне аспекте живота, а са друге стране се заборавља како „у свету има подручја, попут већег дела Јужне Азије и

Подсахарске Африке, на којима је приступ интернету, рачунарима, па чак и струји права реткост“. Самим тим, ауторка наглашава и да „кад у овој књизи будемо говорили о технолошкој повезаности преко интернета, дигиталних и друштвених медија и мобилних телефона, морамо имати на уму да сва та средства нису у једнакој мери свима доступна нити их сви користе“, уз податак да „више од пола света - 3,9 милијарди људи или 52 одсто светске популације - нема приступ интернету“, као и да разлике у томе не постоје једино између различитих земаља, већ и у оквиру високо развијених земаља (нпр, између урбаних и руралних подручја). Како закључује, „наслов књиге ипак делује умесно јер је свет данас заиста 'суперповезан' у технолошком и друштвеном смислу, у обиму који се раније није могао ни замислити и с готово неограниченим потенцијалом за даље повезивање“.

Ауторка ове студије је „ближа технооптимистима него песимистима“, што наглашава и рецензент ове књиге Стив Џонс (*Steve Jones*), професор на Универзитету Илиноис у Чикагу (*University of Illinois at Chicago*), који је додао и да се „ни за један њен став не би могло рећи да је последица научне произвољности или личне пристрасности“, када говори о интернету и другим са тим повезаним феноменима. Чејко говори о томе како је интернет, као глобална мрежа, потпуно прожео наше животе, уз јасну дистинкцију између тог појма и Светске мреже (*WWW*), као подскупа исте, иако долази до изједначавања у пракси. Она наглашава да је њена жеља да истражи све облике

компјутеризоване комуникационе праксе, односно начине на које се људи дигитално повезују. А, то је све оно што може да се смести у „нуле“ и „јединице“, што свакако није целокупан људски живот.

У другом поглављу, под називом „Настанак ере интернета“, фокус је ка историјском прегледу развоја информационо-комуникационих технологија, рачунарства и интернета, бежичне и мобилне комуникације, до развоја „сајтова друштвених мрежа“, који су прилагодили својим потребама од раније познате термине „пријатеља“ и „пратилаца“. Чејко посебну пажњу обрађа на глобалну „троструку револуцију прве деценије 21. века“, позивајући се на истраживаче друштвених мрежа Лија Рејнија (*Lee Rainie*) и Барија Велмана (*Barry Wellman*), који су на тај начин повезали три важна тренда - незаустављиви развој интернета, мобилних комуникација и умрежавања посредством друштвених медија.

У трећем поглављу - „Насељавање дигиталног окружења“, говори се о начинима на које су се људи прилагодили сајбер простору (или исти, колико је то могуће, прилагодили себи). Чејко истиче преносивост као једну од најупечатљивијих одлика дигиталног окружења, имајући у виду и лакоћу поступања са садржајима када дође до дигитализације. За ауторку су „ти простори, односно активности, споне и везе створене у њима“, нешто што би могло да се тумачи као „социоментално јер се везе успостављају међу људима, а настају и одржавају се више когнитивно

него физички“. Она наглашава и замку речи „виртуелно“, такође често коришћену као синоним за дигиталне просторе, имајући у виду да употреба те речи „може навести на погрешан закључак - да је нешто малтене, али не и заиста, стварно“, што не важи за дигиталне просторе. Због тога за такве просторе и друштва предлаже коришћење термина „социоментални“, „умрежени“ и „дигитални“. Исто чини и када је реч о појму „сајберспејс“ или „киберспејс“ (*cyberspace*), који такође сматра неадекватним када се посматра као раније постављени „концепт добровољне халуцинације“, уз објашњење да је „постао прилично проблематичан јер се данас углавном сматра да су искуства и последице коришћења компјутера потпуно стварне“. На то се надовезују питања онлајн заједница, значаја симбола и метафора у дигиталном свету, присуства, близине, емоционалности, интимности и телесности, прожимања онлајн и офлајн света.

У четвртном поглављу - „Дељење и надзор“, ауторка говори о „партиципативној култури“, под чиме подразумева да „појединци активно учествују у стварању и конзумирању својих културних производа и очекује се да их са другима деле масовно и слободно“. Такође, истиче креативност и „културу ремиксовања“ (нови садржаји од материјала из делова већ постојећих текстова) и осврће се на појам „прозумирања“ (*prosumption*), што подразумева „стапање производње и конзумирања у цикличан, а понекад и паралелан процес“. Ту су и термини „краудсорсинг“ (*crowdsourcing*) и „краудфандинг“ (*crowdfunding*), за које

објашњава како „по некима, враћа масама одређени степен моћи“, која је у мноштву и у дигиталним мрежама. Осврће се и на увек актуелна питања лајковања и праћења, лажних вести, као и права интелектуалне својине, односно власништва над онлајн садржајем, приватности и анонимности, као и онлајн надзора - вертикалног или асиметричног и хоризонталног или друштвеног.

У петом поглављу - „Глобални утицаји и неједнакости“, Мери Чејко се посебно бави ширим друштвеним контекстом утицаја и повезаности глобализације и технологије, питањима раслојавања и неједнакости, међу којима је и „дигитални јаз“ (*digital divide*), што је разлика међу људима на основу приступа технологији и начина на који се употребљава. Такође, бави се културолошким поделама у начинима на које људи стварају, доживљавају и конзумирају културне садржаје, као и проналажењима решења да се премости ова и друге поделе. Она говори и о опасностима, попут високотехнолошког криминала, сајбер-криминала, сајбер-тероризма, сајбер-злостављања и сајбер-прогањања, као и о друштвеним организацијама, покретима и активизму, који могу да представљају отпор моћи. Ту је и осврт на успон грађанског новинарства, који је постао значајни фактор у усмеравању јавног мњења, уз јасну ограду да нема контроле попут оне у професионалним новинским организацијама, што може да

Ту је и осврт на успон грађанског новинарства, који је постао значајни фактор у усмеравању јавног мњења

буде предност, али и мана у смислу провере тачности, истинитости. Јасно је да овде имамо двосмерни ток, пошто су управо и те професионалне организације прихватиле грађанско новинарство, кроз имплементацију у њихове садржаје, производе, о чему говори и Чејко.

У шестом поглављу - „Техно-социјализација и сопство“, ауторка говори о социјализацији, развоју и исказивању сопства и идентитета, о интернету и дигиталним медијима као важном чиниоцу у том погледу, па се тако нпр.

мобилни телефони доживљавају као део тела или сопства. Такође, посебан део је посвећен онлајн и офлајн одрастању, као и карактеристикама социјализације током зрелог доба и искуствима људи.

У седмом поглављу - „Пријатељство, забављање и повезивање“, акценат је на интерактивности, која полази од јасне потребе људи за друштвеним повезивањем, а која је достигла врхунац у овом веку са све доступнијим мобилним технологијама и, практично, могућности одржавања везе у сваком тренутку. Даље се истражује сам начин успостављања дигиталних веза, могућност присности са особама које никада нисмо лично упознали, као и према преминулим особама, имајући у виду да је у основи ментални процес који се обавља уз помоћ технологије. Говори се и о карактеристикама тих дигиталних веза, компарацијом са офлајн односима, као

и о темама као што су флерт, забављање, љубав и секс, развијање поверења и друштвена подршка. Ту су и питања везана за мрачну страну, попут међуљудских сукоба и злостављања. Посебан осврт је на феномен продужења људских живота помоћу дигиталних технологија, за шта су дати примери овековечености кроз видео и аудио снимке и фотографије, холограме и дигиталну монтажу - „мада ум схвата да дигитално представљена особа није жива, ипак се осећање истинске блискости може продубити и појачати“.

У осмом поглављу, под називом „Техно-друштвене институције“, прво се говори о породици, као „институционалном 'срцу““, посматрајући институцију као нешто што је „чврсто утемељено, функционално, дуготрајно, масивно и системско - кад постоји дуго и вероватно ће постојати заувек“. Међу те институције друштва ауторка истиче и посао и радно место, здравство, религију, образовање, политику и управљање, кривично-правни систем и медије, наглашавајући да све оне трпе снажне утицаје технолошког напретка, посебно интернета и дигиталних медија, о чему је детаљно писала у наставку поглавља.

После свега, у поглављу „Још неке предности и мане непрекидне суперповезаности“, Џејко говори и о карактеристикама сталне доступности, микрокоординације, забави, игри и разоноди, али и мултитаскингу и са тим повезаним распонем пажње. Затим, прича о стресу, преоптерећености информацијама и страху од изостављености, кризним

ситуацијама, прекомерној употреби и зависности, здрављу и расположењу, односно о многим позитивним и негативним аспектима које доноси укљученост у онлајн свет, који је за неке и еквивалент укључености у друштво.

После свега, ауторка поставља и питања о „нашој суперповезаној будућности“, што је наслов десетог поглавља, где наглашава да ће дигиталне технолошке иновације наставити да се развијају и да добијају нове облике, па да ће тако да се интензивира и суперповезаност. Међутим, исто тако остају и дилеме где води та високотехнолошка револуција, која је настала и наставља да се одвија толико брзо пред нашим очима да не стижемо да сагледамо консеквенце и снажније предупредимо негативне последице неизвесности коју доноси.

Студија Мери Чејко нам омогућава да се упознамо или додатно информисемо о великом броју аспеката дигиталног окружења, неизоставног дела нашег живота, остављајући нам да сами покушамо да протумачимо шта је „следећа велика ствар“, уопште шта би следеће могло да се догоди, имајући у виду брзину промена у овом веку које већина људи широм света није имала прилику ни да размотри пре него што им је представљено као нешто што се подразумева. И ту долазимо до вечите дилеме шта је интенција многих трендова, односно да ли се они стварају због потреба људи или су наметнути људима као потребе. Она оставља могућност даљег промишљања и посебно скреће пажњу читаоцима на питања везана за појачање надзора и свега што би то могло да

произведе. Јасно је да у центру пажње мора да остане човек, као неко ко контролише „нуле“ и „јединице“, ма како оне прожимале нашу стварност, односно без обзира на то какви односи између човека и машина нас очекују у будућности. Такође, ограда је и у томе што говоримо о свету који обухвата тек око половине планетарне популације, тако да је вредно промишљања и то шта ће се догодити када будемо имали у много већем проценту дигитално умрежен свет, како ће тада изгледати.

Ова књига је квалитетан водич у разумевању техно-друштвене садашњости и за подстицање промишљања о будућности. Наравно, неопходна је разумна употреба ових технологија, без претеране одушевљености или страха, уз освешћене појединце који технолошко знање и

одлучивање не препуштају другима, већ сами креирају свој пут и држе контролу над сопственим животом, користећи предности офлајн и онлајн света и постављајући јасну разлику између стварности и фантазије. Уосталом, кроз историју човечанства се видело колико и изуми настали из најбоље намере могу да буду злоупотребљени. Уз те предуслове и Чејко види све те промене у дигиталном свету у позитивном контексту, што је сврстава у, раније поменути, ред технооптимиста у добу у којем ћемо бити све снажније - суперповезани. Управо на том трагу је ауторка оставила на страницама књиге и више могућности дигиталног повезивања са њом, као и пратећи блог superconnectedblog.com, који даје додатну вредност овој књизи.

**Студија Мери Чејко
нам омогућава
да се упознамо
или додатно
информишемо
о великом броју
аспеката дигиталног
окружења,
неизоставног дела
нашег живота,
остављајући нам да
сами покушамо да
протумачимо шта
је „следећа велика
ствар“, уопште шта
би следеће могло да
се догоди, имајући у
виду брзину промена
у овом веку**